

POZNATKY ZE STAVEBNĚ HISTORICKÉHO PRŮZKUMU ZOBECNĚNÉ PRO VÝUKU JEHO METODY

DOC. ING. ARCH. MILADA RADOVÁ - ŠŤÍKOVÁ, CSc.

Stavebně historické průzkumy spolu s výsledky práce historiků a archeologů se navzájem obohacují a podpirají. Do povědomí toho, kdo zkoumá stavby, vnikají práce historiků a naopak jeho poznatky mohou potvrzovat, upřesňovat i korigovat zkoumání historická. V následujícím pojednání, vědomi si právě uvedeného, zmíníme se toliko o oboru stavebně historického zkoumání. Byl po desítky leti pěstován na stavebních oborech Českého vysokého učení technického v Praze jako součást souboru přednášek zabývajících se problematikou zacházení se stavebními památkami. V poměrně krátkém čase, který byl výkladu o stavebně historickém průzkumu vymezen, mohly být shrnuty nejobecnější poznatky k průzkumu, doloženy příklady a naznačena metoda zkoumání.

Stavebně historický průzkum jako podklad a předpoklad k navrhování přestaveb historických budov a novostaveb v historickém prostředí byl od studentů vyžadován. Avšak jen málo z nich mohlo jej provést zcela samo, v předstihu nebo na úkor času vymezeného k projektování zadaného úkolu. Přejímaly se proto hotové stavebně historické průzkumy. Cenné a často objevné průzkumy SÚRPMO neměly však přirozeně didaktické cíle a postupy poznávání nebyly z nich patrné.

Přednášky a konzultace v oboru stavebně historických průzkumů byly obsírnější v postgraduálním, na památkovou péči a dějiny architektury specializovaném studiu. Nejvíce poučení a zkušenosti bylo zainteresovaným studentům, budoucím architektům a stavebním inženýrům podáváno v konzultacích na nepovinných seminářích. Doplnovaly se tam znalosti z vývoje stavitelství, z historické typologie, z dějin vztahů ke stavebnímu dědictví, z dějin zobrazování a zaměřování staveb. Odchovanci těchto seminářů zůstali většinou oboru věrni; uplatnili se v památkových ústavech nebo v SÚRPMO. Pokud se zabývají projektováním, jsou k historické stavbě citliví a nadále otevření pro další stavebně-historické poznání.

Je přirozené, že kvalita stavebně historických průzkumů vzrůstá nabýváním zkušeností při výzkumné a badatelské činnosti. Na stavebně historický průzkum zaměřená výuka s přednáškami, semináři, doplněná exkurzemi s konzultacemi, může počáteční kroky nahradit a dobu sbírání zkušeností krátit. Jedná se většinou o zaměření pozornosti na situaci stavby, architektonické detaily i na známky upozorňující na prodělané stavební změny. K tomu náleží pochopení účelu změn, provozních vazeb starých stavebních etap a domyslení stavebních postupů a konstruktivních možností.

Stará stavba stává se historickým pramenem, který se pozorující pokouší na základě znalostí a zkušeností přechít. Uvědomuje si proměny stavebního upořádání jak půdorysného, tak prostorového a z toho vycházejících proměn prostoru a funkce. Dobrat se prvotního stavebního stadia, nejstarší podoby několikrát přestavované stavby, je dobrým začátkem. Zjištění případné příslušnosti ke známému stavebnímu typu, který je nebo nemusí být zřejmý, může usnadnit další zkoumání proměn. Rozšířením okruhů zkoumání o další srovnávací příklady vysvětlí se mnohdy těžce představitelné a těžce rozluštitelné stavební zbytky překonaných prostorových uspořádání. Vhodně volené srovnávací příklady z kulturně-historicky a komunikačně spojeného území jsou základem a vedou k závěrečnému hodnocení. Tím by průzkum měl vrcholit.

Čtením stavby naráží se na fakta, která mohou ze začátku zmást datování, ulpívá-li se příliš na tvaroslovné slohové analýze. I ve starých dobách se občas z různých důvodů přizpůsobovaly přistavované části formám starším, jinde naopak novou povrchovou úpravou se zastíraly staré části a sjednocovaly se vzhledově s novými.

Zkoumání a grafické dokumentování zdi zbavených omítek má v Praze tradici již ze 30. let našeho století, např. Staroměstská radnice, Karolinum, klášter na Františku. V polovině století se pečlivě kresebné dokumentaci zdiva věnoval a o svých nálezech na ČVUT přednášel arch. Ernest. Není proto divu, že zkoumání líc zdiva se i dále rozvíjelo a opravovaly se názory. Na základní otázku pro určování relativního stáří, co bylo dřív a co potom, se dalo v některých případech snadno odpovědět, v jiných se odpovédělo nepřesně, neboť odpověď si vyžádala hlubšího zkoumání. Víme již, že kvádříky z rozebrané románské zdi vytvoří při znovuužití v gotice líc na první pohled nerozeznatelný od románského. Průběžné svíslé spáry zjištěné ve zdivu jsou sice výmluvné, nikoli však jednoznačné. Nejedná se vždy o následnost ve větším časovém odstupu, jsou tu i důvody současné, technologické. Druhotně ve zdivu uložené tesané kusy nemusejí vždy signalizovat bývalou existenci stavby; podle jejich slohového zařazení nelze vždy určovat relativní stáří zdiva obsahující spolie. Tvarované kameny mohou být s prováděnou stavbou současné, jsou-li to zmetky, tvarově nebo velikostně kdysi nevhodné, ale jako stavební materiál užitečné. Druhotně používanými stavivými jsou také cihly charakteristické svým dobovým formátem a kvalitou a v dřevěných konstrukcích starší trámy se stopami dávné vazby.

Stavebně historické, ale i geologické a statické zkoumání sklepů a podzemních prostorů hloubených do skály nebo do spraše bylo v 50. - 70. letech našeho století vyvoláno potřebami jejich stavebního zajištění. Jím se povzneslo zkoumání domů, jejichž sklepy, ve své vypovídací schopnosti mnohdy nedoceněné, byly občas provozně nepochopené. Podobné otázky u nás již řešené včetně vazby sklepů s přízemím a vztahů ke starší parcelaci kladou si a zodpovídají teprve v posledních letech v Německu.¹⁾

Dodatečné zaklenování prostorů, nesoucí s sebou změnu statického působení zejména podloubí, méně již sklepů a síní, vedlo již v minulosti ke stavebním opatřením. Takto třeba došlo, s poukazem na přízdívky, k vymýcení představy, že tlustá zeď musí být stará.

V průzkumech měšťanských domů ověřují se existence různých forem topenišť a jejich umístění, aby zbytky nebo jen stopy mohly být rozeznány a popsány. Pochopení dostalo se při průzkumech v českých zemích roubeným a táflovým jizbám známým v Evropě nanejvýš z hradního stavitelství a doložených v radnicích, méně však očekávaných v domech. Nové německé bádání ve „scalalogii“ směřující k získání typů historických schodišť²⁾ povzbudilo i u nás zájem v tomto směru.

Ch. Radoš

1) Ch. Schaetz, D. Bünsch: Bauten mit Stein. Methodik und Ergebnisse der Kellerforschung, Südwestdeutsche Beiträge zur historischen Bauforschung, Bd. I., 1992 - Baden - Württemberg, s. 183.

2) F. Mielke, Handbuch der Treppenkunde, Th. Schäfer Hannover, 1993.